

První české spisovatelky knih pro děti a mládež

Autor: Mgr. Kristýna Havlová

Číslo: roč. 6, č. 3/2020

Rubrika: K tématu

Klíčová slova:

„Nemůže býti podáno žádného dostatečného důvodu, proč by druhé pohlaví mělo býti vůbec vylučováno od studia moudrosti. Neboť jsou stejně obrazem božím, stejně účastny milosti a království budoucího věku, stejně obdařeny myslí čilou a moudrosti přístupnou, často více než naše pohlaví. Proč bychom je tedy měli sice připouštět k abecedě, avšak potom odháněti od knih?“

Jan Amos Komenský, Didaktika velká

Až do konce 18. století se literární tvorba pro děti omezovala hlavně na slabikáře a čítanky. Říkadla, písně, pověsti nebo pohádky jsou staré jako lidstvo samo, málokdy byly ale zapsány a dlouhá léta se mezi lidmi šířily především ústní formou. K světlým výjimkám patří Komenského *Orbis pictus* z roku 1658, který, třebaže má stále ráz učebnice, platí za vůbec první obrázkovou knihu pro mládež. Ze stejné doby pocházejí i pohádky francouzského spisovatele Charlese Perraulta, jehož sběratelskou činností se později inspirovali bratři Grimmové, Karel Jaromír Erben nebo Božena Němcová. Jakkoli zde ale mluvíme o pohádkách, jednalo se o takzvanou neintencionální literaturu, tedy knihy primárně určené dospělým, na něž se až časem začalo pohlížet jako na čtení pro děti. S nastupujícím romantismem se na knižním trhu objevily zjednodušené verze dobrodružných příběhů od předních autorů, díky čemuž se k mladším čtenářům tu a tam dostala díla světové literatury, jako byl Defoeův *Robinson Crusoe*, Cervantesův *Don Quijote* nebo *Gulliverovy cesty* Jonathana Swifta. Zájemcům o oddechové čtení ovšem zpravidla nezbyvalo nic jiného, než se prokousat klasickými knihami pro dospělé.

Před dvěma sty lety byla literatura pro děti a mládež zkrátka minoritním prvkem, jen jakousi raritou, stejně jako žena-spisovatelka. Lékařky, vědkyně, právničky nebo učitelky si své postavení v daných kruzích musely těžce vydobýt a spisovatelky na tom nebyly o nic lépe. K obecným překážkám na cestě za kýženým povoláním patřil nedostatek finančních prostředků a vzdělání, tradicionalismus, ale zejména odmítavý postoj mužů vůči sebemenší emancipaci druhého pohlaví. Aby se ženy vyhnuly předsudkům, ukryvaly se často za anonymními tvůrci nebo mužskými pseudonymy. V první polovině 19. století vrcholilo v našich zemích období národního obrození, které naštěstí přálo všem snahám o povznesení hrdosti českého lidu. Pomyslným mluvčím mnohaletého procesu se stala literatura a česky píšící autoři, muži i ženy, byli žádanými propagátory vlasteneckých myšlenek.

Jednou z prvních spisovatelek, která psala s úmyslem zaujmout mladší čtenáře, byla **Magdalena Dobromila Rettigová** (1785–1845). Tato buditelka, autorka věhlasné kuchařky a divadelních her má na svém kontě hned několik sbírek romantických povídek pro dívky: *Mařenčin košíček* (1821), *Věneček pro dcery vlastenecké* (1825) *Chudobičky* (1829) nebo *Kvítí májové* (1835). Její ryze vlastenecké prózy měly mládež zejména vychovávat, ale ani o humornou stránku není v jejím díle nouze.

Také sestra Karoliny Světlé a přítelkyně Boženy Němcové **Sofie Podlipská** (1833–1897) vydala hned několik sbírek s výchovnou tematikou. V roce 1864 vyšly její knihy *Povídky a bajky pro drobné*

dětičky, které se rády učí číst a *Tři povídky pro milou dorůstající mládež*. Z jejího pera pochází isvého času největší dětská kniha pohádek a povídek *Světélka* (1882) s celostránkovými ilustracemi, která měla rozměry 40 cm na šířku a 30 cm na výšku.

Průkopnice českého emancipačního hnutí a zakladatelka spolku Minerva **Eliška Krásnohorská** (1847–1926) se vedle překladatelské činnosti a libretistické práce pro Bedřicha Smetanu proslavila i dílem určeným dětem a dospívajícím. Je autorkou vůbec prvního dívčího románu s názvem *Svéhlavička* (1899), jehož předlohou byla kniha *Der Troztkopf* (1875) německé spisovatelky Emmy von Rhoden. Příběh o tvrdohlavé a rozmazlené Zence byl natolik úspěšný, že se dočkal hned několika pokračování. Největším přínosem pro dětskou literaturu jsou však její sbírky pohádek. Krásnohorská se nechala inspirovat příběhy z lidové prózy, které značně stylizovala, upravila obsah a dbala na výchovnou dikci. Patří mezi ně například knihy *Z pohádky do pohádky* (1892), *Mateřidoušky* (1887) nebo *Malý smíšku, přečti si knížku!* (1901).

Dětem i dospívajícím čtenářům se ve svém díle věnovala i další česká vlastenka a publicistka **Věnceslava Lužická** (1832–1920), která v letech 1886 až 1903 napsala čtyři díly obrázkových črtů pro mládež s názvem *Zimní pohádky* a výchovně zábavné povídky *Zlaté květy* (1899) a *U potoka stříbrného* (1901).

K plodným autorkám přelomu 19. a 20. století dále patřila i **Ludmila Grossmannová Brodská** (1859–1935). Původně kantorka a překladatelka, která v dětství ohluchla, ale tento handicap ani nelehká životní situace jí nebránily v publikování desítek knih. Její tvorba pro mladší čtenáře zahrnuje říkanky, básničky, pohádky i povídky, z čehož k nejznámějším patří prózy *Dětské srdce* (1893) a *Krakonoš* (1905).

Učitelka z mateřské školky **Ludmila Tesařová** (1857–1936) ve sbírkách *Našim maličkým* (1891) nebo *Zlatému srděčku dětskému* (1895) sepsala celou řadu říkadel, básniček, písniček a dramatických úryvků, které s dětmi ve školce nacvičovala. Dodnes oblíbenou knížkou je i její soubor příběhů *Maminčiny pohádky* (1901), který obsahuje původní i přepracovaná vyprávění lidové slovesnosti.

Na Ludmilu Tesařovou navázala další kantorka z mateřské školky **Božena Studničková** (1849–1934), kterou zaujala myšlenka využití loutkového divadla jako výchovného, ale zároveň zábavného prostředku. Sama napsala několik loutkových her, básniček i pohádek. Ze sbírek veršů jmenujeme alespoň knihu *Dětská zahrádka* (1877–1905) nebo hru *Ovečka v trní* (1921)

Pražské nakladatelství Jana Laichtera vydávalo přímo speciální edici *Pěkné knihy pro mládež*, kam přispěla například spisovatelka **Teréza Nováková** (1853–1912) rázovitou povídkou z východních Čech *Dvě stařenky* (1908) nebo **Marie Gebauerová** (1869–1928) autobiografickou prózou *Jurka* (1902), která vypráví o spisovatelčině mladším bratrovi. Obě díla pojí s literaturou pro dospělé fakt, který byl v předchozích knihách pro mladší spíše opomíjen, a to vykreslení duševního života postav. Nekonvenční román *Jurka* bývá dokonce označován za vůbec první české dílo realisticky líčící život a pocity malého dítěte.

Vedle umělecky hodnotných a propracovaných spisů přálo nové století samozřejmě i literatuře brakové. Úspěch *Svéhlavičky* od Elišky Krásnohorské inspiroval mnoho žen k sepsání vlastních příběhů pro dívky, jako byly kupříkladu romány *Jarmila* (1894) a *Jarní písně* (1902) od **Růženy Jesenské** (1864–1940), próza *Patnáctiletá* (1905) od **Boženy Kvapilové** (1859–1925) nebo povídky *Andělská srdce* (1914) **Anny Řehákové** (1850–1937).

Přestože by v tomto výčtu kdekdo čekal i jednu z našich nejslavnějších žen české literatury, Boženu Němcovou, byla vynechána úmyslně. Jakkoli její knihy vesměs splňují nároky literatury pro děti a

mládež, tedy rozvíjí fantazii, mají výchovný charakter a přinášejí mravní ponaučení, s největší pravděpodobností nebylo ani jedno z jejich děl původně určeno dětem. Třebaže dnes v seznamech doporučené literatury paradoxně figuruje jméno Němcové, nikoli výše zmíněných spisovatelek.

Začátkem 20. století se z dětského písemnictví stal již téměř rovnocenný partner k literatuře pro dospělé. Spojení knihy převážně se školním prostředím se pozvolna přetrhalo a autorů i autorek, kteří se věnovali tvorbě pro mladší čtenáře, náležitě přibývalo.

Použitá literatura:

CHALOUPKA, Otakar. *O literatuře pro děti*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1989. 103 s. Puls: poezie, umění, literatura, současnost; sv. 22.

CHALOUPKA, Otakar - NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1973. 112 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktika velká*. 2. vyd. Brno: Komenium, 1930. 314 s. Knihovna pedagogických klasiků; Sv. 1.

POSPÍŠIL, Otokar - SUK, Václav František. *Dětská literatura česká: příručka dějin literárních pro školu, knihovny i širší veřejnost*. Praha: Státní nakladatelství, 1924. 308 s., 17 příl.

HAVLOVÁ, Kristýna. První české spisovatelky knih pro děti a mládež. *Impulsy: Inspirace, náměty a trendy dětského čtenářství* [online]. 2020, roč. 6, č. 3 [cit. 2020-07-29].

Dostupný z WWW: impulsy.kjm.cz/impulsy-clanek/prvni-ceske-spisovatelky-knih-pro-deti-a-mladez. ISSN 2336-727X.